

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

נצבים וילך תשב"ז (חלק ב)

שבת שלפני הסליחות

הַנֶּךְ שֶׁכֵּב וְקָם, מִכָּאן לַתְּחִיית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה

- אנרא דכלה: צדיקים ביום הסתלקותם מגיעים למדרגה והשגה היותר גדולה, וכל ימיהם מצפים על זה • רמב"ן: סתימת מעייני החכמה היה בדרך גס, וביאור הטעם והסיבה לזה • הבעל שם טוב הק' אמר בשעת פטירתו, כעת אני יודע למה נבראתי וכוונת בריאתי • כל התורה כולה שבידינו כתב משה ביום פטירתו • אור החיים הק': 'וְקָם' הָעָם הָזֶה וְזָנָה, היינו תקומת והצלחת הרשעים בעושר וכבוד • כלי יקר: 'וְקָם' הָעָם הָזֶה, על משה רבינו בעצמו • על ידי קלקול מעשי התלמידים מתבלבל מנוחת רבם בקבר • זה נסי נסים מה שיכולין עדיין לומר 'אידיש ווארט' לפני הקב"ה • במדרש: אם תראה דור אחר דור מתחרף ומגדרף, צפה לדגלי מלך המשיח •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

21 מינוט מתוך 38) זייער קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רפא (חלק ב)

ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 827.2→5→16	קול אוצר יהודא	ארץ ישראל: 072-3275205 ענגלאנד: 0330-350-3110 פעקס: 718-650-2970	לשון קדשו: 929-522-1515
		פאר הערות דרוק 3	דרוק 1 דערנאך 982 פאר די רעקארדינג פון די וואך.

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח איש תבונות, מכבד את ה' מגורנו בנועם זמירותיו,
וחיבר הרבה ניגונים נפלאים, אהוב אצל הרה"ק מנאסור
זי"ע, ומקורב לרביה"ק זי"ע מימי ילדותו

רבי אברהם ז"ל ווערצבערגער

בן הרה"ח ר' אהרן הלוי ז"ל

שו"ב ומוהל מומחה, גבאי ובעל קורא קבוע אצל רביה"ק זי"ע
נפטר כ"ח אלול תשנ"א

הרבני החסיד בונה ומקים עולמות של תורה

רבי **נפתלי צבי ז"ל**

פאלאטשעק

ב"ר מאיר יעקב ז"ל

נפטר כ"ו אלול תשנ"ה

הרבני החסיד המפואר גדול בחכמה וביראה,
גומל דלים, ואורחים רבים סעדו על שולחנו

רבי **גרשון פריץ ז"ל וויינשטאק**

ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

מתלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר

נפטר כ"ו אלול תשס"ח

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

טו

קושיות ודקדוקים בפרשת וילך

קושיא יא

להבין ענין וילך משה, דלא מפורש בפסוק להיכן הלך. ובמפרשים יש בזה כמה דרכים

די אנדערע סדרה איז וילך משה.

יא [און] אלע מפרשים פלאגן זיך [לפרש] וואס איז דער וילך, 'וואו' איז ער געגאנגען.

טז

דער תרגום [יונתן] זאגט, [וְאֵזַל מִשָּׁה] לְמִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא.

[ועל זה קשה] נו אודאי, [סיי] ווען ער האט געלערנט מיט אידן, איז ער דאך געגאנגען לְמִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא*, [ומה משמענו בזה כאן].

יז

דער רמב"ן זאגט², ער איז געגאנגען פון די מחנה לויה צו די מחנה ישראל [לכבדם, כמי שירצה להפטר מחבירו ובא ליטול רשות ממנו].

[וגם על זה קשה] נו אודאי, אַז וַיְדַבֵּר [אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל], - וואס א נפקא מינה, - [אם כן] אודאי איז ער געגאנגען צו זיי, [וואס א נפקא מינה להודיע כי] ער איז געגאנגען נעמען נטילת רשות.

יח

זיי פלאגן זיך אלע [לפרש זה].

דער אור החיים הקדוש האט אויך דא אסאך פשטים³.

און ס'איז נישט מפורש [אין פסוק] וואס איז דער וילך, וואו ער איז געגאנגען.

יט

דער אור החיים הקדוש וויל גאר אַוועקגיין [מפשוטו שהוא הליכה ברגליו, ומפרש דהכוונה] עפעס אנדערש. וילך משה [מיינט], אַז די בחינת נְשָׁמָה [שלו הנקראת משה] איז דעמאלטס אַוועק געגאנגען.

* דכן נקרא בתרגום אונקלס ויונתן (תשא לג, ז) בית מדרשו של משה שלימד בה תמיד, עיין שם.

² ברמב"ן (לא, א): [וְאֵזַל מִשָּׁה. כאשר השלים כל דבריו, אַז הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשים איש לאהליו, ולא הוצרך הכתוב להזכיר זה, כי כבר אמר (כט, ט-יא) אָתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'] לְעִבְרָךְ בְּבִרְיָת ה' אֱלֹהֵיךְ, ואחר עברם בבירית ילכו מפניו. ויאמר הכתוב עתה, כי משה הלך ממחנה לויה אל מחנה ישראל לכבדם, כמי שירצה להפטר מחבירו ובא ליטול רשות ממנו. ויאמר אֵלֶּהם בֵּן מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם, וזה לנחם אותם על ענינו, כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני. ועוד כי ה' צוני שלא אעבור שם. ואל תפחדו ואל תיראו, כי ה' יעבור עמכם, לא יסלק שכנתו מכס בעבורי, ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי. ואע"פ שמשה רבינו היה בחקפו ובבריאותו, כאשר העיד הכתוב (ברכה לד, ז) לֹא כָהֵתָה עֵינֶיךָ וְלֹא נָס לַחֵה, אמר להם כן, לנחמם. ורש"י כתב, לא אוכל עוד לַצָּאת וְלָבֹא, לפי שֶׁה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, ואינו נכון. ועל דעת רבי אברהם (אבן עזרא), לַצָּאת וְלָבֹא למלחמה, כי חלשו כחותיו בזקנותו, וגם זה איננו נכון. ורבותינו אמרו (סוטה יג:) והובח (הלך) מלמד שנשתתמו ממנו מעיינות חכמה. והיה זה במעשה נס, שלא ידאג לתת גדולה ליהושע בפניו.

³ לכאורה הכוונה דמלבד פשט שלו, מביא גם פשט התרגום יונתן, ופשט הרמב"ן. [ויש לציין, כי כל סגנונו של דברי רבינו כאן בהצעת הקישיא, הוא כסגנון דברי האור החיים הק' בזה].

⁷ באור החיים הק' (שם): [וְאֵזַל מִשָּׁה. צריך לדעת להיכן הלך. ויונתן תרגם שהלך לְמִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא. והמפרשים

ב

קושיא יב

לא אוכל עוד לצאת ולבוא, פירש"י שנסתמו ממנו מעיינות החכמה. ויש להבין לאיזה צורך היה זה

[ויאמר אלהם] בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא.

זאגט רש"י^ה, וואָס איז דער פֿשט לא אוכל עוד לצאת ולבוא. [שהרי] דאָס קען דאָך נישט זיין [כפשוטו, שהרי] ער איז געווען בפֿ"ח [גם ביום מותו, וכדכתיב] לא כְּהָתָה עֵינָיו וְלֹא נָס לַחַה (ברכה לד, ז), [ואמרו בגמרא¹] ער האָט פֿוּסע געווען עַל הַר נָבו, ער איז געווען מִבֵּי דֵי כוֹחוֹת דִּי זַעֲלִבַע [ווי] וואָס ער איז געווען פֿריער.

[נאָר דער פֿשט איז ווי] חכמינו ז"ל זאָגן, שנסתמו ממנו מעיינות החכמה. לא אוכל עוד לצאת ולבוא 'בדבר הלכה', [ווייל] ס'איז נסתם געווען פון אים די מעיינות החכמה.

כא

(יב) [ולכאורה] ס'איז איינס פון די פֿלָאִים [מה שנאמר כן על משה רבינו].

דער רמב"ן זאגט טאקע¹ [אז] ס'איז געווען אַ נס, [אז] ס'איז אויפֿאַמאָל נָסְתָם געוואָרן. ס'איז געווען בדרך נס.

[און] פֿאַרוואָס איז געווען דעס נס, [מפרש הרמב"ן כדי] ער זאָל זיך נישט מַצַּעַר זיין [כשניטנה גדולה ליהושע, רק] ער זאָל דערויף 'באשטיין'^ה ווען ער וועט מִקְרָב זיין יְהוֹשֻעַ' [ולהסמיכו].

אמרו (רמב"ן ורבינו בחיי) שהלך ממחנה לויה למחנה ישראל כאדם הנפטר מחבירו. והכתוב סתום הוא, ואין ממנו היכר לאחד מהדרכים. ◦ עוד צריך לדעת, מי העיר את רוח משה לדעת שמלאו ימיו ושנותיו, והלא אמרו בגמרא (שבת ל.) שאין מודיעין לאדם ימיו ושנותיו, ומי הודיעו למשה. ◦ ונראה לפרש על פי דבריהם ז"ל (וזהו ח"א ריח). שאמרו כי ארבעים יום קודם הפטירה, נשמת האדם הולכת ממנו, כאמרו (שיר השירים ד, ו) וְנָסוּ הַצִּלְלִים, ומבקרת מקום חנייתה במקום עליון. והצדיקים יכירו בדבר, וצא ולמד מרבי שמעון בר יוחאי שהכיר רבי יצחק, כאמור בספר הזוהר (שם). ואמרו עוד, כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות, וכבר העירתי בזה בפירוש פסוק וְשֵׁם רָשָׁעִים יִקָּב (משלי י, ז), וכמאמר חז"ל שאמרו (וזהו חדש רות דף פד:) שאין הרשעים אינם בעלי נפש בעלת השם. ◦ וכאן אמר ויִלֶךְ מֹשֶׁה, פירוש רוח החיים שבו שתקרא משה, הִלָּכָה כסדר הרגיל למי שמגיע קצו. וכינה לנפשו לשון זכר, כי הוא סימן לגודל הנפש, כשתהיה במדרגת זכר. והודיע הכתוב במה שאמר ויִדְבֵּר אֶת וגו', שהרגיש בהליכתה והכיר שהגיע קצו ביום ההוא, כאמרו בן מאה וגו' אֲנֹכִי הַיּוֹם, ואמרו ז"ל (סוטה יג:) היום מלאו ימי ושנותי. ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה, הלא אמרו ז"ל כי מיום שינוסו הצללים עד יום המיתה הם ארבעים יום, ומי יודע הדברים יותר ממשה, והשכיל וידע יום קצו. והכרה כזו מושגת היא לגדולי עולם, ועיין מה שכתבתי בפסוק ויִקְרָבוּ יָמֵי שְׁרָאֵל (ויחי מ, כט).

^ה ברש"י (לא, ב): לא אוכל עוד לצאת ולבוא. יכול שתשש כחו, תלמוד לומר לא כְּהָתָה עֵינָיו וְלֹא נָס לַחַה. אלא מהו לא אוכל, מניטלה ממני השרות וניתנה ליהושע: וה' אָמַר אֵלֵי. זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבוא, לפי שה' אמר אלי וכו'. דבר אחר לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה.

¹ בגמרא סוטה (יג:): ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, שאין תלמוד לומר היום, היום מלאו ימי ושנותי [פירש"י: ביום זה נולדתי], ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, דכתיב (משפטים כג, כו) אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא. ◦ לא אוכל עוד לצאת ולבוא, מאי לצאת ולבוא, אילימא לצאת ולבא ממש, והכתיב (ברכה לד, ז) וּמֹשֶׁה בן מאה ועשרים שנה כָּמָתוֹ לֹא נָס לַחַה [לא ברח לחלוותי כחו], וכתיב (שם, א) ויִעַל מֹשֶׁה מִקְרַב מֹאב אֶל הַר נָבו, ונתיא שתיים עשרה מעלות היו שם ופסעו משה בפסיעה אחת. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו שערי חכמה.

¹ ברמב"ן (לא, א-ב). ולשונו בזה הובא לעיל בסוף הערה ב.

^ה פירוש: מסכים זיין ברצון.

נו מילא [לפי זה אכתי ויקשה, נו] אָבער דאָס אַליין [סתימת החכמה] איז דאָך דער גרעסטער צער^ט.

[וואס כן] נאָך אלץ דארף מען פאַרשטיין [טעם שנסתמו ממנו מעיינות החכמה, ומה צורך היה בזה].

כב

קושיא יג

ובמדרש פליאה, הדא הוא דכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. וצריך ביאור

(יג) דער מדרש זאָגט, - דער טאַטע זכרוננו לברכה אין קדושת יום טוב (ריש פרשתן) ברענגט אויך דעם מדרש, - בן מאָה וַעֲשָׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הָיוּם לֹא אוֹכַל עוֹד לַצֵּאת וְלָבוֹא, זה שאמר הכתוב (ברכה לד, י) וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה. (וצריך ביאור להבין הכוונה בדברי המדרש, ושייכות פסוק זה לכאן).

כג

קושיא יד

להבין גוף הענין האך אפשר שנסתמו ממנו מעיינות החכמה, והלא הצדיקים ביום הסתלקותם מגיעים למדרגה והשגה היותר גדולה, וכמובא באגרא דכלה כאן, וכל שכן משה רבינו שהוא מקור החכמה והתבונה

(יד) דער אָמַת איז דאָך אַ פֿלאַ [כל הענין שאמרו דנסתמו ממנו מעיינות החכמה].

[דהנה] ער ברענגט דער אגרא דכלה^א, אַז די גרעסטע הַשָּׁגָה [להצדיק, הוא ביום פטירתו]. ער ברענגט [עס] טאַקע דאָ ביי משה רבינו^ז, [אז] אין דעם טאָג איז געווען די גרעסטע הַשָּׁגָה, [ווייל] צדיקים בְּיוֹם הַהִסְתַּלְקוּת זענען זיי צוגעקומען דעם גרעסטן שְׁלִימוּת^ב.

^ט וכן דקדק בערבי נחל (ריש פרשתן) וז"ל: והוא תימה, דסתימה זו עצמה יותר צער הוא לו מענין הגדולה.

^א במדרש פליאה המובא בספרים, ומהם בפני אריה (דרשה יט) ודמשק אליעזר (כפרשתן).

^א באגרא דכלה בפרשתן: ויֵאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם בֵּן מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הָיוּם. תיבת 'היום' מיותר, ודרשת רז"ל ידוע (סוטה ג:). ○ ונראה לפרש, דהנה מדריגות משה היה, מה שהוא באפשרות חק מין האנושי להשיג, היה משיג, ולא קם כמשהו. והנה ידוע דכל הצדיקים מעלתם היותר גדולה הוא בשעת פטירתם, ואם כן מדריגת משה גם כן באותו היום היה מדריגה היותר גדולה מכל ימי חייו, ומה שלא היה יכול להשיג כל ימי חייו השיג ביום ההוא, ונקרא ביום ההוא אִישׁ הָאֱלֹקִים (ברכה לג, א), וכל ימיו היה מצפה להשגה זו, והשיגה השיבו כי לא יִרְאֵנִי הָאֱדָם וְחִי (תשא לג, כ), רק בשעת פטירתו. ○ וכן מצינו לברצינא קדישא (וזהו האינו דף רצא: דקאמר ביומא דהלולא דליה, אסתדנא עלי דכל יומא דקאמינא תאיבנא למחמי יומא דא, עיי"ש באורן. ○ וכן שמעתי ממגיד אמת, שהרב הקדוש הבעל שם טוב זלה"ה אמר בשעת פטירתו, כעת אני יודע למה נבראתי, וכונת בריאתי, והמשכילים יבינו. ○ ולפי זה, זה שאמר גם כן רעיא מהימנא בעת גזירתו, בֵּן מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הָיוּם, רצה לומר היום הזה נעשיתי בן מאה ועשרים שנה, שכל ימי חיותי תאיבנא להשגת יום זה, ולא עלתה בידי עד היום הזה, ואם כן תשוקת כל הק"ך שנה המה ביום זה, והבן.

וכן כתב פירוש זה בספרו בני יששכר (ניסן יב, יא) וז"ל: וכמו כן פירשנו מאמר משה בעת פטירתו, אמר בן מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הָיוּם, מה תלמוד לומר 'היום'. ודברי חז"ל (ראש השנה יא). ידוע, ולפי הפשט לא נדע. ○ אבל יתפרש על פי דברי רבי שמעון בן יוחאי באירא זוטא (וזהו האינו שם) קודם פטירתו אמר שכל ימיו היה מחכה ומצפה ליום ההוא, כי כל מה שהצדיקים משיגים קודם פטירתם, אינם יכולים להשיג כל ימי חיותם, וכמו שכתוב (תהלים קד, כט) תִּסְפָּר רוּחָם יָגוּעוּן. וזהו שאמר גם כן משה, בֵּן מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הָיוּם, דבכל המאה ועשרים שנה היה מצפה ומשתוקק להשגות היום ההוא, הנה כאשר בא היום ההוא נגמרה אצלו תשוקתו מכל הק"כ שנה בחיבור, וזהו שאמר בן מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הָיוּם, הבן הדבר.

^ב ועיין עוד באגרא דכלה ריש ואתחנן: וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לְאֹמֶר. להבין מהו בְּעֵת הַהוּא דייקא, ומהו הלאמר. ○ כבר כתבנו כמה פעמים, לְאֹמֶר הוא מלשון צמצום, מלשון אימרא ושפה, המצמצם את הבגד. ○ והנה זה ידוע דהצדיקים הגדולים קודם פטירתם יתגדלו במעלת ההשגה, מה שלא זכו כל ימי חייהם. וזה הוא מיתת נשיקה, שברגע האחרונה ישיגו בנועם ה' ביותר, ותצא הנפש מנרתיקה מגודל תשוקתה, וזה הוא הענין בכל צדיק לפי מדריגתו. ○ והנה משה ואדונינו, הגם שהשיג כל ימיו מה שאי אפשר לשרפי מעלה להשיג, עם כל

ברענגט ער, אַז דער בעל שם טוב הקדוש האָט געזאָגט, אין דעם טאָג וואָס ער איז נַסְתָּלֵק געוואָרן, האָט ער געזאָגט: היצט בין איך געוואָר געוואָרן, פאַרוואָס איך בין געקומען אויף דעם עולם.
און פלוצים איז דאָ געשען עפעס לא אוכל עוד לַצַּאת וְלָבוֹא ? !

כד

איבערהויפט [ביי] מֹשֶׁה רַבֵּינוּ.

[והרי] אַתְּפִשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא וְדָרָא.^ג

יעדער תלמיד חכם, אַז ער וויל עפעס משיג זיין, מוז ער באַקומען אַ נִיצוּץ פון [נשמת] מֹשֶׁה רַבֵּינוּ.^ד

ער איז דער מְקוֹר הַחֲכָמָה וְהַתְּבוּנָה^{טו}, [ואפילו לאחר שנסתלק ועלה] בְּעוֹלָמוֹת הָעָלְיוֹנִים. [ואפילו] היינט אויך, כְּסֻדְרִי.^{טז}

און פלוצים אין דעם טאָג איז געווען נסתמו ממנו מעיינות החכמה ? !

כה

קושיות ודקדוקים בפסוק וְקָם הָעַם הַזֶּה

הקדמה לקושיא טו-יח

בגמרא סנהדרין, שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה, מניין שהקב"ה מחיה מתים, ויודע מה שעתידי להיות. אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה. אמרו ליה ודילמא וְקָם קאי אדלמטה, אמר להו נקוטו מיהא פלגא בדייכו, דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתידי להיות

[להלן בסוף הפרשה כתיב] וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַח הָאָרֶץ.

זאָגט די גמרא אין סנהדרין דף צ"ז, זיי האָבן געפרעגט די רומיים [פון] רבי יהושע בן חנניה, פון וואָנעט איז געדרינגען תחיית המתים מן התורה, און [אז] הקדוש ברוך הוא יודע עתידות.

זה כל עוד שנתקרבו ימיו להיגזר באור החיים, נתרבה השגתו ביתר שאת, והבין מזה שיבא להשגה גדולה כל כך שלא תוכל הנפש לסבול. ○ וזה שאמר וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּצַת הָהוּא, שהתבוננתי בגודל ההשגה, אזי התחננתי לאמר, שיצמצם הש"ת את ההשגה הגדולה בכדי שאוכל עוד להשאר בחיים לעבוד את הש"ת בארץ ישראל וכו'.

י" לשון התיקוני זוהר (דף קיב).

י" וכן מובא בכמה ספרים הק'. על פי המבואר בגמרא שבת (קא:) סוכה (לט.) וביצה (לח:): אמר ליה רב ספרא 'משה' שפיר קאמרת. [פירש"י (בשבת): 'משה', כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו]. ועל פי דברי התיקוני זוהר שהזכיר כאן רבינו, דאתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא.

טז בסדר עולם רבה (פרק ל:): יְהִי חֲקֻמָּתָא לְחֻקֵּימִין (דניאל ב, כא), זה משה רבינו, אבי החכמה ואבי התבונה.

טז פירוש: תמיד.

י" בגמרא סנהדרין (צ:): שאלו מינין את רבן גמליאל, מניין שהקב"ה מחיה מתים, אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים וכו'. מן התורה, דכתיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַח הָאָרֶץ. ומה אתה קם, שתחיה לעתיד לבא, והאי וְקָם אֲבֹתֶיךָ קאי' וכו'. ○ שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה, מניין שהקב"ה מחיה מתים, ויודע מה שעתידי להיות. אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה [נהנן שוכב עם אבותיך וקם, הרי תחיית המתים. העם הזה וזנה, הרי מה שעתידי להיות]. ודילמא וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה [ואדלקמיה קאי, ולא אדלעיל, והיינו אחד מה' מקראות שאין להם הכרע (יומא נב:)ate. אמר להו נקוטו מיהא פלגא בדייכו, [דמהאי קרא נפקא] דיודע מה שעתידי להיות. איתמר נמי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מניין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתידי להיות, שנאמר הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם וגו'.

הָאֵט ער געזאָגט תְּרִייהוּ (מן המקרא הזה), אַז בייַדע זענען געדרינגען פון דעם פֿסוק.

קודם [איתא שם בגמרא מימרא אחרת, אַז] פֿאַר די 'צְדוּקִים' הָאֵט ער געזאָגט [רבן גמליאל, רק דנשמע מכאן] תַּחֲיִית הַמֵּתִים, און פֿאַר די 'רֹמִיִּים' הָאֵט ער געזאָגט [רבי יהושע בן חנניה, אַז] בייַדע זענען געדרינגען פון דעם פסוק, שֶׁכֵּב עִם אֲבֹתָיִךְ וְקָם, גייט אַרױף דער 'וְקָם' [אדלמעלה, ונשמע תחיית המתים], און ווידעראום וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה [מזה נשמע דהקב"ה יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת].

כו

האָבן זיי געזאָגט וויאַזוי איז דאָס אַ רִאָיָה [על תחיית המתים], אפשר גייט דער 'וְקָם' [אויף] אַראָפּ, וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה, איז דאָךְ נישט געדרינגען תחיית המתים, איז דאָךְ נישט געדרינגען נאָר [אַז] יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת. הָאֵט ער געזאָגט נָקוּט מִיָּהּ פֿלָגָא בידיוכו, נעמטס אָן די 'העלפט', אַז ס'איז געדרינגען [מן פסוק זה] אַז הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת.

כז

קושיא טו

וקשה האיד הסכים לקושיית הרומיים, וכאילו תחיית המתים לא נשמע מכאן

מילא די גאַנצע גמרא איז דאָךְ אַ פֿלאַ.

טו [קודם] וואָס הייסט, מיט דעם הָאֵט ער מִסְפִּים געווען? [וכאילו ס'איז] גענוג אַז ס'איז געדרינגען אַז יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת, און וואָס איז מיט תַּחֲיִית הַמֵּתִים? [ולמה שתק ולא השיב להם על זה כלום].

כח

קושיא טז

גם תמוה למה קרא זה בלשון "פֿלָגָא", דמשמע שב' ענינים אלו תלויים זה בזה, ויש להבין הקישור שביניהם

טז און דערנאָך, פֿאַרוואָס איז דאָס עפעס אַ העלפט, דאָס איז דאָךְ צוויי [באַזונדערע] זאַכן, [שהרי ענין] יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת איז אַן אַנדער ענין - איז דאָס עפעס איין זאַך? - און תַּחֲיִית הַמֵּתִים איז אַן אַנדערע זאַך. דאָס איז דאָךְ יעדעס אַ זאַך פֿאַר זיך, יעדעס איז אַ גאַנצע זאַך [כשלעצמו, און] וואָס עפעס [רופט ער אָן אַז] דעס איז עפעס די 'העלפט' פֿון דעם. [והיה ראוי שיאמר נקוט מיהא 'חדא', ולמה אמר בלשון 'פֿלָגָא'].

כט

קושיא יז

גם יש להבין גוף הדרשה שלמדו מכאן תחיית המתים, דמשמע דהוא רק על ידי שמלת 'וְקָם' קאי אדלמעלה. והלא לפי פשוטו מוכרח דקאי אדלמטה, דאם לא כן אין פירוש והבנה להמשך הפסוק הָעָם הַזֶּה וְזָנָה וגו'

יז אויסערדעם דאָס גאַנצע איז דאָךְ אַ פֿלאַ, דאָס פֿרעגן דאָךְ אַלע.

[שהרי] דער וְקָם מוז דאָךְ אַרױפֿגיין אויף אַראָפּ, אַז נישט בלייבט דער [הָעָם הַזֶּה בלי פירוש והבנה, דאין לו המשך. שהרי] אַז דער וְקָם זאָל אַרױפֿגיין אַרױף, דעמאָלטס הָאֵט דאָךְ קיין שום קשור נישט [דער] הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי יְכָר הָאָרֶץ. [ואינו מובן] וואָס איז דער פֿשט [דערין, שהרי] הָעָם הַזֶּה וְזָנָה [לחוד] הָאֵט דאָךְ נישט קיין פירוש. זעט מען דאָךְ [מהבנת פשוטו] - ווי דער כלי יקר פרעגט - דאָס זעט דאָךְ יעדער אַז ס'מוז [אויף] אַראָפּ גיין [לפי 'פשוטו'].

ל

מ'קען זאגן [בדרך 'דרש', שהרי כך נמסר כי] ס'איז פון די [חמשה] פֿסוקים ש'אין לָהֶם הַכֶּרֶע, [ווי די גמרא] אין יומא רעכנט ער עס^{יח} [בין הפסוקים שאין להם הכרע].

לא

תירוין הכלי יקר – על קושיא מו, יז
ובכלי יקר מפרש דגם לפי פשוטו דמלת 'וקם' קאי אדלמטה, פירושו הוא שבקלקול מעשיהם הם יקומו על משה עצמו להפריעו ממנוחתו בקברו. ואם כן נשמע מכאן ענין 'השְׁאֲרַת הַנֶּפֶשׁ', דמיו נבין גם ענין 'תחית המתים' לכאורה, דער כלי יקר וויל עפעס זאגן^{יט} אז פון דעם וְקָם הָעָם הַזֶּה [איז עס געדרינגען, אפילו כשקאי אלמטה. ווייל] לעולם דער וְקָם איז דאך איבעריג, ס'האָט געדארפט שטיין [רק] וְזָנָה [הָעָם] אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ. [נאָר איבערדעם] זאָגט ער וְקָם, [לרמז] אַז זיי וועלן 'אויף דיר' אויפשטיין, אַזוי ווי [לשון הפסוק] כָּאֲשֶׁר 'יָקוּם' [איש] עַל רַעְהוּ [תצא כג, כו].

[והיינו] זיי וועלן מְבַלְבֵּל זיין און זיי וועלן שטערן די מְנוּחָה פון משה רבינו^י בַּקֶּבֶר, חלילה אַז מ'גייט נישט אין דִּרְךָ הַתּוֹרָה, [די] תְּלִמִּידִים.
נו ממילא איז געדרינגען [פון דעם פסוק] אויף הַשְׁאֲרַת הַנֶּפֶשׁ [גם לאחר הפטירה]. און פון הַשְׁאֲרַת הַנֶּפֶשׁ איז געדרינגען [אויך] תְּחִיתַת הַמֵּתִים.

לב

מה שעדיין קשה לתירוין הכלי יקר
אבל עדיין צריך ביאור, דלכאורה אין הוכחה מענין
השארת הנפש לאחר מותו, על ענין תחית המתים גמור
[נאָר] ס'איז 'דאָך' אַ חידוש, ווייל ס'איז דאך צוויי זאַכן, פון די אַלע רֵאיוֹת אויף
הַשְׁאֲרַת הַנֶּפֶשׁ איז דאך נאָכנישט קיין רֵאיוֹה אויף תְּחִיתַת הַמֵּתִים [שהוא עוד יותר מזה,
שיחזור ויחיה ממש].

^{יח} בגמרא יומא (נב): תניא איסי בן יהודה אומר, חמש מקראות בתורה אין להן הכרע [פירוש: לדעת היכן הן נוטין], שְׁאֵת [נְהָלֹא] אִם תִּטִּיב שְׁאֵת [בראשית ד, ז], ולשון סליחה הוא, או שְׁאֵת אִם לֹא תִטִּיב, ולשון נשיאות עון הוא], מִשְׁקָדִים [אַרְבָּעָה גְבָעִים מִשְׁקָדִים [תרומה כה, לה], או מִשְׁקָדִים כְּפִתְרֵיהֶּ [וּפְרִתְהֶּ], מִחֵר [וְצֵא הַלֶּחֶם בְּצִמְלֶק מִחֵר [בשלה יו, ט], או צֵא וְהִלָּחֶם בְּצִמְלֶק מִיד, וּמִחֵר אֲנֹכִי נָצַב, והיום אי אתה צריך לתפלת], אָרִיר [וּבְרָצָנִם עָקֹר שׁוֹר אָרִיר [ויחי מט, ז-ח], שׁוֹר שֶׁל שָׂכָם שֶׁהוּא מֵאֲרוֹר כִּנְעַן, או אָרִיר אָסֶם כִּי עַז], 'יָקָם' [וְהָנָךְ שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם, וכאן רמז לו תחית המתים. או וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה].

^{יט} בכלי יקר (לא, טו): הָנָךְ שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם וגו'. רבותינו ז"ל למדו מכאן סמך לתחיית המתים מן התורה, שנאמר הָנָךְ שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם. ולימוד זה תמוה מאד, כי מי לא ידע בכל אלה שמאמר 'יָקָם' סמוך אל הָעָם וְזָנָה. ○ וגרשו לי שדרשו מן יתור מלת 'יָקָם', כי היה לו לומר 'זונה העם', מהו וְקָם. אלא כך פירושו, שלשון וְקָם הוא מלשון כָּאֲשֶׁר 'יָקוּם' איש על רַעְהוּ וְרָצָחוּ נֶפֶשׁ [תצא כג, כו], וכשם שכל תלמיד האומר הלכה בשם רבו, שפחותיו דובכות בקבר [יבמות יז], כך בזמן שהתלמיד מקדיח תבשילו בריבים, אין לרבו מנוחה בקבר, כי היה לו להזהיר אזהרה אחר אזהרה את תלמידו שלא יבא לידי חטא, ואם לא למדו כראוי יאמרו אי לרבו של זה שכן למדו, ובזה דומה כאילו התלמיד החוטא קם על רבו כאויב ואורב, ומבטלו ממנוחתו בקבר. ○ וזהו שנאמר הָנָךְ שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ בהשקט ובבטחה בקבר, אין שטן ואין פגע רע, ופתאום יקומו עליך אורבים עדת מרעים, כי על ידי קלקול מעשיהם הרי הם קמים עליך, לכך נאמר וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה וגו', כי על ידי שינונו אחר עבודה זרה, הרי הם קמים עליך. ○ ואם כן מכאן ראייה לתחיית המתים מן התורה, שאם לא יחיו המתים, אם כן הגוף בקבר כאבן דומם לא חלה ולא מרגיש, ויהיה מה שיהיה אחרי מותו, ואין אמר שע"י שינונו אחר עבודה זרה יקומו עליו, אלא ודאי שיש תחיית המתים, וגוף השלמים עודנו באביו לא נקטף מכל וכל, ויודע ומרגיש כל הנעשה, על כן יש לו לחוש פן יקומו עליו אחרי שינונו אחר עבודה זרה, לפיכך אתה צריך לחזור ולהזהירם אזהרה אחר אזהרה. ○ ופירושו זה מוכרח הן מצד יתור לשון וְקָם, הן מצד אומרו הָנָךְ שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ, כי היה לו לומר הָנָךְ מת, אלא שרצה להזהירו שישכב עם אבותיו בהשקט על ידי שיהיה עוד על עבודה זרה.

די אַלע [ראיות שהביאו חכז"ל והקדמונים על השארת הנפש, או תחיית המתים], דאָס איז דאָך אַן עקסטערע זאך, דאָס איז אין אַמֶת'ן צוויי ענינים אינגאַנצן [ולא למדו חדא מחבירתה. ונמצא דפשט זה] ס'איז אויך אַ פּלאַ, דעס גאַנצע שטיקל, דער כלי יקר.

לג

קושיא יח

גם מה שהשיב להם ריב"ח דנקוט מיהא מהבא דיודע עתידות, צריך ביאור מה הוכיח לו מפסוק זה יותר מכמה פסוקים אחרים שבתורה בענין הודעת עתידות, ואף בהודעת מה שעתידין לחמוא יש כמה פסוקים, ובתוכם בפרשה זו עצמה

יח) עקסטערדעס [איז שווער וואָס] די גמרא זאָגט אַז פון 'דעם' פסוק איז געדרינגען [כין] יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת, ווייל ס'שטייט וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ, [זעט מען] אַז יוֹדֵעַ עֲתִידוֹת.

[וקשה למה הוצרך להוכיח לו מכאן ראייה כזו, והר"ן דעס אַז ס'וועט זיין שפעטער אַז מ'וועט זינגען, איז דאָך פיל פיל כְּמָה פְּרָשִׁיּוֹת אין די תּוֹרָה, [וכגון] אין פּרשׁת וּתְחַנֵּן [ד, כה] [שטייט] כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁתָּם, און דאָ אַלִּין [בפרשתן] איז דאָ כְּמָה פּסוקים ווייטער, וְהָיָה כִּי תִמְצָאֲךָ אֹתוֹ רְעוּת רְבוּת וְצָרוֹת, וְעִנְתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעַד, כִּי אֲבִיאֲנֹךָ [אַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְתִּיו], כִּי יִדְעָתִי אֶת יִצְרָךְ בְּטָרֶם [אַבְיָנֹךָ], ער רעכנט דאָך אויס כְּמָה פּסוקים אויף דעם, [להודיע] וואָס ס'וועט זיך טון, [און] וויאזוי ס'וועט אויסזען דעם דור. [ואם כן] פאַרוואָס דוקא נאָר פון 'דעם' פסוק [הוא דנקט לה, ובפרט] פון דעם [וואָרט] וְקָם.

און אַז דער וְקָם גייט אַרויף, נו איז שוין נישט געדרינגען [כן], כדמשמע ממה שהקשו דלמא אדלמטה קאי. [וכין] ליגט דען נאָר אין דעם [וואָרט] 'וְקָם' דאָס עֲתִידוֹת, דאָס ליגט דאָך דאָ ווייטער [בלשונות מפורשות, און] מ'קען עס אַרויסלערנען פון כְּמָה פּסוקים אין די תּוֹרָה. [ואם כן מה היה סברת קושייתם מעיקרא].

לד

קושיא יט

קושיות ודקדוקים בפסוק הן בעוֹדְנֵי

מֹשֶׁה רַבִּינוּ הָאֵט אָנגעזאָגט, הן בעוֹדְנֵי חֵי עַמְּכֶם מִמָּרִים הַיֵּיתֶם עִם ה', וְאֵף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי. [וזהו אחד מעשרה 'קל וחומר' שבתורה].²

לה

להבין כוונת הלשון מִמָּרִים הַיֵּיתֶם 'עם' ה'. דלכאורה היה לו לומר לשון 'נגד', ולא לשון 'עם'

יט) [ויש להבין] וואָס איז דער מִמָּרִים 'עם' ה', [דהיה ראוי לומר לשון 'נגד', כי ח"ו] מ'איז מִמָּרִים 'אַקעגן' באַשעפּער, [ומהו הלשון] 'עם' ה'.

לו

קושיא כ

ובעצם הקל וחומר שבפסוק, שאם בחייו היו ממרים, כל שכן לאחר מותו. על זה הקשה במהרש"א דלכאורה יש פירא על זה מעובדא שבימי רבי יורא, שהיו לו בשכינותו רשעים בריונים, ורק לאחר הסתלקותו הרהרו בתשובה, באומרים כי מעתה אין לסמוך עוד על זכותו של רבי יורא שיגין עליהם. ואם כן צריך ביאור להבין הקל וחומר שבפסוק כ) דער מהרש"א פרעגט²² [עוד על 'הקל וחומר' שאמר כאן בפסוק הן בעוֹדְנֵי חֵי עַמְּכֶם וגו']

שהרין] אין סנהדרין דף ל"ז שטייט די מעשה^{כא}, ביי רבי זירא'ן איז געווען ברייניג (בשכינותו), בשיבבתייה דרבי זירא, האָט ער זיי מקרב געווען, ער האָט געקלערט זיי וועלן תשובה טון, וְלֹא מַעֲלִיא [ס'האָט נישט גענוצט].
[און] ווען רבי זירא איז נסתלק געוואָרן, האָבן זיי געזאָגט די בריינים, ביז היצט האָט רבי זירא אויף אונז מגין געווען, [אָבער] אַצינדערט ווער וועט אויף אונז מגין זיין, [ולכן] האָבן זיי תשובה געטון.

לו

[נו] זעט מען דאָך אַז פונקט פאַרקערט, אַז בְּחַיּוֹ האָבן זיי 'נישט' קיין תשובה געטון, און אַחר הַסְתַּלְקוֹתוֹ האָבן זיי תשובה געטון.
ממילא איז דאָך נסתדר דער 'קל וחומר' [פון] הַן בְּעוֹדֵנִי חַי עִמָּכֶם וְאַף פִּי אַחֲרֵי מוֹתִי, [שהרין] ס'קען דאָך זיין [פאַרקערט], מ'זעט דאָך אַמאָל ס'איז פאַרהאַנדן פאַרקערט אויך.
אַזוי פרעגט דער מהרש"א דאָרט^{כב}.

סח

ישוב הקושיות בפרשת וילך

חקדמה לישוב קושיא יב-יד

איבערדעם האָט משה רבינו געזאָגט [לא אוכל עוד לצאת ולבוא].
דאָס קאָן זיין, מיט דעם^{כג} האָב איך גערעכנט [ליישיב וואָס] כ'האָב פריער געפרעגט [בקושיא יב, וקושיא יד] פאַרוואָס איז געשען עפעס אַזאַ מין נֶס, עפעס אַזאַ גרויס נֶס געשען אַז ער האָט פאַרגעסן די מעיני החקמה.

סט

הנה לכאורה יש עוד תמיה בענין מה שאמרו שנסתמו ממנו מעיינות החכמה, דהלא באותו יום הוא שכתב משה את כל התורה כולה שנמצא בדיונו, והאיך אפשר לומר שנסתם אז ממנו מעיינות החכמה
לכאורה דאָס שטייט דאָך פֿשט (כדלהלן באות ע), [ליישיב מה דקשה עוד בענין זה, כי] לכאורה [אז] מ'האָט צוגענומען די מעינות החקמה, [ועל זה אמר] לא אוכל לצאת ולבוא, [וקשה דהלא] ער האָט דאָך דעמאָלטס געשריבן י"ג ספרי תורות^{כד}, די 'גאנצע'

^{כא} בגמרא סנהדרין (לו.): הנהו ברייני [פירש"י: פריצים, לשון בורים] דהוה בשיבבתייה דרבי זירא, דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו להו בתיובתא, והוּו קפדי רבנן. כי נח נפשיה דרבי זירא, אמרי עד האידנא הוה חריכא קטין שקיה [ר] זירא גוצא הוה, ונחרכו שוקיו על ידי מעשה דבדיק נפשיה בתנורא שגירא, בהשוכר את הפועלים (כבא מציעא פה.), וקרו ליה חריכא קטן שקין] דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי עלן רחמי, הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה.
^{כב} במהרש"א שם: אמרו עד האידנא כו' דהוה בעי רחמי עלן, השתא מאן בעי רחמי הרהרו כו'. מזה יש להשיב במה שאמר משה פי ידעתי וגו' הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם ואף פי אחרי מותי, וזה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה (כ"ד צב, ז), הא איכא למפרך דיאמרו עד האידנא הוה משה בעי רחמי עלן, השתא מאן בעי רחמי עלן, ויהרהרו בתשובה, כדאמרינן הכא גבי רבי זירא. [ועיין שם תירוץ].
^{כג} לפי הענין שהאריך רבינו לעיל (בחלק א' של הדרוש) בענין שהמגלים פנים בתורה הם מכניסים פשטים מסולפים בתוך דברי התורה עצמה.
^{כד} כמבואר בדברים רבה (ט, ט): כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום, מה עשה, אמר רבי ינאי כתב י"ג

תורה הקדושה האט ער דעמאלטס געשריבן אין דעם טאג, [ביום שאמר בן מאה ועשרים שנה אנכי] 'היום' לא אוכל עוד לצאת ולבוא, אין דעם טאג וואס ס'איז געווען נסתמו ממנו מעיינות החכמה, האט ער אפגעשריבן די גאנצע תורה. און פון דעמאלטס האב מיר פל התורה פולה וואס מ'האב מיר, וואס מ'פארמאג מיר.

[ומה שאמרו על כל התורה, כי] הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב^כ, איז געשען אין דעם טאג^כ, [ואם כן לכאורה] וויאזוי איז דאס נסתמו מעיינות החכמה.

ע

אמנם ביאור הענין, דיש בחינת חכמה, ויש בחינת נבואה. ומה שכתב כל התורה באותו יום, זה היה במדרגת הנבואה, שהקב"ה אומר ומשה כותב, ולא במדרגת החכמה [נאך] שטייט דאך דעם פשט^כ, אז דאס איז געווען [על פי] נבואה, [ולא על פי] חכמה^כ.

עא

[דהנה] צוויי זאכן איז [דאך].

א [חכמה, וואס] מ'האט איבערגעגעבן [הכרעת ההלכה לחכמי הדור, און וואס] מ'קאן מפלפל זיין מיט 'דעת', ביז מ'טרעפט צי דעם אמת, [אז] מ'האט סיעתא דשמיא. [וענין זה] אז מ'איז מפלפל, זה בונה וזה סותר, [מיט די] מ"ט פנים טמא מ"ט פנים טהור^כ, דאס איז די מעיינות החכמה.

ב [עקסטערדעם איז די נבואה, נישט פון דעם שורש [לשל החכמה, נאך] אן אנדערע זאך, גראד^כ נבואה, [אז] הקדוש ברוך הוא זאגט אים אזוי [מה לכתוב], בלויז נבואה.

תורות, י"ב שטים, ואחת הניח בארון, שאם יבקש לזיז דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון. ובעת זקנים לבעלי התוספות (בפרשתן לא, כו): לקח את ספר התורה. מדרש, באותו יום של שבעה באדר קודם פטירת משה רבינו כתב י"ג ספרי תורה לשנים עשר שבטים, וקרא לכל שבט ושבט והוכיחן והזהירן על התורה ועל המצות, אנשים בפני עצמן ונשים בפני עצמן, ואמר להם הזהירו כולכם בספר התורה הזה שאני נותן לכם לשמור ולעשות. וספר תורה אחד לקח והניחו לצד ארון הברית, שנאמר לקח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה'.

^כ כמבואר בגמרא בבא בתרא (טו): אמר מר, יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. תניא כמאן דאמר שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן, דתניא, וימת שם משה עבד ה' (ברכה לו, ה), אפשר משה חי וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי רבי יהודה, ואמרי לה ר' נחמיה. אמר לו ר' שמעון, אפשר ספר תורה חסר אות אחת, וכתוב (בפרשתן לא, כו) לקח את ספר התורה הזה, אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע, כמו שנאמר להלן (ירמ' לו, יח) ויאמר להם ברוך מפי יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו.

^כ למאן דאמר בגמרא גיטין (ס) תורה חתומה ניתנה. ופירש"י: לא נכתבה עד סוף מ', לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן. והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה, עד שכתבן. - ואף למ"ד תורה מגילה מגילה ניתנה, חזר וכתב הכל ביום זה.

^כ עיין קרוב לזה בערבי נחל בפרשתן (וילך, דרוש א). וראה ענין זה ביתר אריכות בס"ד נצבים וילך תשי"ט, וס"ג האזינו תשכ"ו [ונשם משמע דרבינו אומר כן מעצמו, אבל כאן משמע דהוא פירוש קדום, וילע"ע למצוא מקורו בספרים].

^כ כמבואר בשיר השירים רבה (ב, פסוק ד): הביאני אל בית ה' [וידגלו עלי אהבה] וכו'. אמרה כנסת ישראל, הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין, זה סיני, ונתן לי משם התורה שנדרשת מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, מנין 'וידגלו', ומאהבה גדולה קבלתיה, שנאמר 'וידגלו' עלי אהבה. [וכן הוא בתנחומא במדבר (סימן ט)].

ובקהלת רבה (ח, פסוק א): מי כהןכם, אלו ישראל דכתיב בהון (ואתחנן ד, ו) רק עם חכם ונבון, ומי יודע פשר דבר, שהיו יודעין לדרוש את התורה לארבעים ותשע פנים טהור, וכנגדן טמא. [ועיין ענין זה גם בירושלמי סנהדרין (פ"ד ה"ב)]. ועיין גם להלן בהערה לג.

^כ פירוש, בלויז.

[ובחינת נבואה] דעס איז אים אַדאָי געבליבן ביז צום סוף. אַנדערש קען דאָך נישט זיין, אַז נישט העט ער נישט גיווען געקאַנט שרייבן די אַלע ספרי תורות.

עב

והחילוק בזה יבואר על דרך שפירשתי בענין מחלוקת קרח, דקשה להלא זהו אחד מעיקרי האמונה להאמין בנבואתו של משה, וכולם האמינו בזה כדרכיהם וגם כִּי יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם, ואם כן האִךְ הִיָּה שִׁיד לִקְרָח לַחֲלוֹק עַל נבואת משה

[וממילא] קען זיין אַדאָי [בביאור הסיבה במה ננסתמו ממנו מעיינות החכמה באותו יום].

[והוא בהקדם וואָס] איך האָב שוין לאַנג געזאָגט^ל [לבאר הענין] ביי קרָח'ן.

[דלכאורה קשה] וואָס האָט ער עפעס געקריגט מיט מֹשֶׁה רַבִּינוּן, ס'האָט דאָך יעדער געוואוסט [אמיתת נביאותו של משה]. ווי דער רמב"ם זאָגט^{לא} [אז] אין דעם האָט קיינער נישט געקענט האָבן קיין סֶפֶק, אין מֹשֶׁה רַבִּינוּן, וואָרן מ'האָט געהערט יעדער [במעמד הר סיני, ווי] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט 'מֹשֶׁה מֹשֶׁה'.

אין אַלעמען קאָן מען מִסּוּפֶּק זיין [שמא יש דברים בגו, וכלשון הרמב"ם^{לב}. אָבער] אין דעם האָט מען נישט געקאַנט מִסּוּפֶּק זיין אַז מֹשֶׁה איז געקומען [בשם ה'] און מ'האָט

^ל עיין כעין זה באורך בס"ג חקת תשכ"ז [לשון קדשו קונטרס קח"ג].

^{לא} ברמב"ם [יסודי התורה ח, א-א]: משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהאמין על פי האותות יש בלבד דופי, שאפשר שיעשה האות בִּלְטָ וְכִשְׁוֹף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר, לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצליל בתוכו. צִרְכָנוּ לְמוֹזָן, הוריד לנו את הַמָּן. צָמְאוּ, בקע להן את הָאֶבֶן. כפרו בו עדת קרח, בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו, במעמד הר סיני, שעיינו ראו ולא זר ואזינו שמעו ולא אחר האש והקולות והפלידים, והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לֵךְ אִמּוֹר לֵהֵן כֵּךְ וכו'. וכן הוא אומר (דברים ה, ד) פִּנִּים כְּפִנִּים דְּבַר ה' עִמָּכֶם, וגאמר (א, ב) לֹא אֶת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת. ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אֶמֶת שאין בו דופי, שנאמר (יתר יט, ט) הִנֵּה אֲנִכִּי בֹא אֵלֶיךָ כִּעֵבֶב הָעֵנָן בְּעִבּוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמָךְ וגם כִּי יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הררה ומחשבה. נמצאו אלו שְׁשׁוּלַח לֵהֵן, הם העדים על נבואתו שהיא אֶמֶת, ואינו צריך לעשות להן אות אחר, שהם והוא עדים בדבר, כשני עדים שראו דבר אחד ביחד, שכל אחד מהן עד לחבירו שהוא אומר אֶמֶת, ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחבירו, כך משה רבינו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות.

וזהו שאמר לו הקב"ה בתחילת נבואתו, בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים ואמר לו וְשָׁמַעְו לְקַלְכָּךְ, ידע משה רבינו שהאמין על פי האותות יש בלבד דופי ומהרהר ומחשב, והיה נשמת מלילך ואמר וְהָן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי, עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שִׁיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, ואחר שִׁיִּצְאוּ יִעֲמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה יִסְתַּלֵּק הַיָּהוּר שמהרהרין אחריו, שאני נותן לך כֵּן כֵּן אֶת שִׁיִּדְעוּ שֶׁאֵינוּ שֶׁלַחְתִּיךָ בַּאֲמַת מִתְחִילָה וְלֹא יִשְׂאֵר בִּלְבָבם הַרְהוּר, והוא שהכתוב אומר (שמות ג, יב) וְהָ לֵךְ הָאֵת פִּי אֲנִכִּי שְׁלַחְתִּיךָ, כִּיִּיִּצְאֵךְ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה. נמצאת אומר שכל נביא שיעמוד אחר משה רבינו, אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר, אלא מפני המצוה שצוה משה בתורה, ואמר אם נתן אות אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן (דברים יח, טו), כמו שצונו לחתוך הדבר על פי שְׁנֵים עֵדִים (דברים יז, ו) ואף על פי שאין אנו יודעין אם העידו אֶמֶת אם שָׁקֶר, כך מצוה לשמוע מזה הנביא אע"פ שאין אנו יודעים אם האות אֶמֶת או כְּשֶׁשֶׁר וְלֹא לִפְיִכָּךְ אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גְּדוּלִים, וביקש להכחיש נבואתו של משה רבינו, אין שומעין לו, ואנו יודעין בביאור שאותן האותות בִּלְטָ וְכִשְׁוֹף הן. לפי שנבואת משה רבינו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה, אלא בעיינו ראינוה וּבְאִזְנוּנוּ שִׁמְעוּנוּהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַעְנוּהָ. הא למה הדבר דומה, לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו, שאינו כמו שראה, שאינו שומע להן אלא יודע בדואי שהן עדי שקר. לפיכך אמרה תורה (ראה יג, ד) שאם בא האות והמופת לֹא תִשְׁמָע אֶל דְּבַר הַנְּבִיא הַהוּא, שהרי זה בא אליך באות ומופת להכחיש מה שראית בעיניך. והואיל ואין אנו מאמינים במופת אלא מפני המצוה שצונו משה, היאך נקבל מאות זה שבה להכחיש נבואתו של משה, שראינו וששמענו. [ועיין בזה ביואל משה (ח, טו)].

^{לב} ברמב"ם (שם ז, ז): ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא, אלא אדם שְׁהִיִּינוּ יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שְׁהִיִּל שְׁהִיִּל, מצוה לשמוע ממנו, שנאמר (דברים יח, טו) אֵלָיו

אים געמאכט פארן נביא - פארן שלח - אז ער זאל קומען, איבערדעם האט קיינער נישט געקאנט מסופק זיין בנבואת משה.
און וויאזוי האט ער [קרח] עפעס געקאנט קריגן [על דברי משה].

עג

וביארתי בזה, כי התורה ניתנה מ"מ פנים טהור ומ"מ פנים. והיינו שבדברי משה עצמו יש עוד מקום לפלפל באופן של זה בונה וזה סותר במעם הדברים ובהכרעת ההלכה, ואמרו חכמי"ל כי משה רבינו עצמו שאל מהקב"ה האך תוכרע ההלכה, והשיב לו דיהא תלוי לפי הכרעת חכמי הדור בבית דין שלמטה

נאָר וואָס'זשע דען, קאָן זיין ער האָט מְחולֵק געווען - דאָס האָב איך שוין לאַנג געזאָגט - אין די מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור. ער האָט מְפַלֵּל געווען [נגד דברי משה], מ'קאָן דאָך זאָגן 'פֿשט' [בדברי הנבואה של משה, במ"ט פנים טהור וטמא].
מ'האָט דאָך איבערגעגעבן בְּפִירוּשׁ [הכרעת 'הפירוש' וההלכה, אל חכמי הדור שהם בארן]. אזוי ווי [פאר] מִשֶּׁה רִבִּינוֹ [אליין] האָט מען געגעבן [בשמים] מ"ט פנים טמא און מ"ט פנים טהור, האָט ער געפרעגט^ב [אם כן] וויאָזוי איז די הלכה, [והשיבו לו כי ההלכה תלוי] אזוי ווי די חכמי הדור וועלן מְכַרִיעַ זיין.

מ'האָט דאָך [עס] איבערגעגעבן פֿאַר די חכמי הדור, [וממילא בהכרעת ההלכה בדבר התלוי בפירושי הנבואה] דאָרט האָט ער [קרח] געקלערט, ער האָט גערעכנט אז משה רבינו האָט אזוי 'מְכַרִיעַ' געווען [בדעתו, ושהוא יכול לחלוק על הכרעתו, וכדרכה של תורה].

עד

ובאמת מה שנבחר אהרן לכהונה, היה זה בציווי מאת ה', ולא מהכרעת דעתו של משה, ולא היה מקום לפלפל בזה. וכמו שאמר משה בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי ה' שְׁלַחני וגו', כִּי לֹא 'מִלְכִּי'

מִשֶּׁה רִבִּינוּ האָט [אָבער] גע'טענה'ט, [בזאת תדעון כי] ה' שְׁלַחני לַעֲשׂוֹת [את כל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה] כִּי לֹא 'מִלְכִּי', [דשאני ענין הכהונה לאהרן, וואָס] מ'האָט דאָס נישט געלאָזט אויף 'מִיִּין הָאָרֶץ', דאָס איז נישט אזוי ווי אָן אַנדערע [דבר הלכה וואָס] איז יאָ אזוי, [שהוא תלוי בהכרעת חכמי הדור].

עה

אבל קרח היה סבור שהיה זה בהכרעת דעתו וחכמתו של משה, ולא בציווי מפורש. ולכן היה סבור שאפשר לחכמי הדור להכריע להלכה למנות איש אחר לכהונה אבל בענין 'נבואה' מפורשת, הבינו כולם שאי אפשר לחלוק על נבואת משה

אָבער זיי [עדת קרח] האָבן אים חוֹשֵׁד געווען, אז דאָס איז [נאָר ווייל] ער האָט עס אזוי פּעסעטגעשטעלט, ווייל דער 'דַּעַת' איז אים אזוי געגאָנגען. און אז ס'איז נאָר

תִּשְׁמָעוּן. ○ ואפשר שיעשה אות מופת ואינו נביא, וזה האות יש לו 'דְּבָרִים בְּגוֹ', ואעפ"כ מצוה לשמוע לו, הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה הוא מעמידים אותו על חזקתו, שבכך נצטוונו, כמו שנצטוונו לחתוך את הדין על פי שני עדים כשרים, ואעפ"כ שאפשר שהיעידו בשקר, הואיל וכשרים הם אצלינו מעמידין אותן על כשרותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר (נצבים כט, כח) הִנֵּסְתֶּרְתָּ לָהֶּ אֱלֹקֵינוּ וְהַגַּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, ונאמר (שמואל א' טו, ז) כִּי הָאֵדָם יִרְאֶה לַעֲיָנִים וְה' יִרְאֶה לִלְבָב.

^ב כדאיתא בגמרא עירובין (יג): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים וכו'.
וכתב שם בחידושי הריטב"א וז"ל: שְׁאָלוּ רַבֵּנִי צִרְפָּת ז"ל, היאך אפשר שיהו שניהם דברי אלקים חיים, וזה אוסר וזה מתיר. ותירצו, כי כשעלה משה למרום לקבל תורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שכל דור ודור, ויהיה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר.

בלוויז מיטן דעת, מיט די חכמה, האָט ער געקלערט [אם כן] קאָן ער מתחכם זיין [דערפֿיר, און] 'זיין' סבָּראַ איז שטאַרקער.
[און] דאָס האָט ער געקאָנט קלערן, [שהרי] ס'שטייט דאָך אַז ס'איז .. [תלוי בדעת חכמי הדור].

עו

[אָבער] אויף נבואָה, האָט מען געוואוסט [אז] וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה.

עז

ישוב קושיא יב, וקושיא יד

ועל כן דייקא מטעם שנכתב כל התורה באותו יום, לכן רצה הקב"ה שיהיה זה רק בדרך 'נבואה' בלבד, ולא בצירוף מדרגת 'החכמה', כדי שידעו כולם שאי אפשר לחלוק על שום דבר המפורש בתורה. ומטעם זה נעשה גם שבאותו היום נסתמו ממנו מעיינות 'החכמה', וכתב הכל 'נבואה' בלבד

האָב איך געקלערט, לויט דעם קאָן זיין [אז] פאַרדעם [איז נסתמו ממנו מעיינות החכמה באותו יום].

וואָרן ווען ער העט גיווען דעמאָלטס געווען מעיינות החכמה, העט מען ווייטער גיווען געקאָנט קלערן [דשמא] ער האָט עפעס אַריינגעשטעלט [בחכמתו פֿשֿטִים] אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, כְּפִי רִחַב חֻמָּתוֹ וּבִינָתוֹ האָט ער אַזוי געזען, [וואס כן היה מקום לחוש שמא] העט איינער גיווען געקאָנט זאָגן אַז דאָס איז נאָר מיט חֻמָּה, [און] איך בין מִיך מִתְחַכֵּם, און [ס'איז אפשר נאָך] בעסער.

איבערדעם האָט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים געזען [אז אין] דעם טאָג וואָס ער דאַרף אַראָפּגעבן די תּוֹרָה לִי, זאָל זיין בלוויז 'נבואָה'. [להורות כי] דאָס קען נישט זיין פון הַתַּחֲכֻמוֹת, וואָרן [והראיה] ס'איז געווען נִסְתָּמוּ מִמֶּנּוּ מַעֲיָנוֹת הַחֻמָּה, און יעדער דיבור איז בלוויז נבואָה. ס'איז הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אומֵר ומִשָּׁה כּוֹתֵב^כ, [תורה] מִן הַשָּׁמַיִם, [וואָס] אויף דעם קאָן קיינער נישט קריגן.

[איבערדעם] האָט אַזוי געברויכט צו זיין [שיסתמו מעיינות החכמה בו ביום], פאַרוואָס, ווייל ס'איז נאָר בלוויז נבואָה, און אַז מ'ווייסט שוין אַז ס'איז בלוויז 'נבואָה', [אויף דעם] ווייסט יעדער [אז] וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה. [וממילא] אויף דעם קאָן קיינער נישט קריגן, קאָן קיינער נישט זאָגן אַנדערש.

עח

אַזוי ווי דער רמב"ם זאָגט^{לא} [בין] אַ נָבִיא שֶׁקָר, [אז] ער וויל זאָגן אַנדערש פון מִשָּׁה רַבִּינוּ, ווייסט מען זיכער [אז] ער איז אַ נָבִיא 'שֶׁקָר', פאַרוואָס, ווייל דאָס איז נְתַאֲמָת געוואָרן, נישט נאָר בלוויז [מיט] אָמוּנָה, דאָס האָט מען זיך איבערגעצייגט, [ווען] שָׁשִׁים רְבּוּא אידן האָבן עס געזען און געהערט, און זיי זענען געשטאַנען דערבײַ, ווען דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט גענומען מִשָּׁה'ן פאַר אַ נָבִיא, און האָט אים געגעבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

עט

אלץ מוז ער דאָס אַרויסנעמען [שהרמב"ם הוצרך לכתוב זאת, עבור בחינה הנוכרת, כדי] מ'זאל נישט קאָנען קלערן אַז ער האָט עפעס געזאָגט מ'הקמ'תו, ומרוחב חכמתו ותבונתו, [וואָס] ער איז דאָך געווען דער מָקוֹר הַחֲכָמָה וְהַתְּבוּנָה^{טו} איז ער דאָך אויך געווען, איז ער דאָך עקסטער געווען. נאָר וואָס דען, אָבער אין דעם טאָג וואָס מ'האָט איבערגעגעבן די גאַנצע תּוֹרָה, ער האָט געשריבן די גאַנצע תּוֹרָה, האָט מען געמוזט מַסְלֵק זיין די מַעֲיִינֵי 'הַחֲכָמָה', [כדי] מ'זאל נישט קאָנען קלערן [לפלפל על שום דבר המפורש בתורה על פי 'נבואה'] אַזוי קלער איך אפשר [בביאור הענין].

פ

ישוב קושיא יג

ובזה יובן דברי המדרש, שמביא לכאן הפסוק ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, דבא לתת טעם על מה שאמר כאן לא אוכל עוד לצאת ולבוא, שנסתמו מעיינות 'החכמה', כדי שיהיה רק 'נבואה', שבוה ידעו הכל כי לא קם עוד 'נביא' כמשה

ממילא פאַרשטייט מען שוין דעם מדרש [המובא בקדושת יום טוב].
[דכאן כתיב] לא אוכל עוד לצאת ולבוא, [שפירשוהו בגמרא] שנסתמו ממנו מעיינות החכמה, [ובא המדרש לבאר] פאַרוואָס האָט געמוזט זיין [אזוי], פאַרוואָס, ווייל ער האָט געדאַרפט צו שרייבן [הספרי תורה בשלימותם], און ער האָט בלויז געשריבן נבואה, [ולזה אמר במדרש] זה שאמר הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, [און] אַז ס'איז געווען נסתמו מעיינות החכמה איז דאָך עס נאָר געווען מיט נבואה, און אויף נבואה קאָן קיינער נישט חולק זיין, [שהרי על זה כתיב] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. [און] דאָס איז טאַקע דער טעם [וועגן] וואָס [ס'איז] נסתמו מעיינות החכמה.

פא

ישוב הקושיות בפסוק הן בעודני

ישוב קושיא יד

ובדרך זה יבואר אומרו הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם עם ה', היינו דאף בחיים חיותו היו כאלו שרצו לחלוק על דבריו, כעין שהיה בקרח, לפי ששברו שאמר דבריו רק בבחינת 'חכמה'. ולזה אמר בלשון 'עם' ה', שהם פלפלו לומר כאלו גם רצון ה' מסכים לדבריהם. וקל וחומר ואף כי אַחֲרֵי מוֹתֵי, שיבואו לסלף דברי התורה בפשטים ורים

מִשֶּׁה רַבִּינוּ הָאֵט געזאָגט [הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם עם ה'].
ס'האָט זיך געטראָפֿן [אפילו] בַּחַיִּים חַיּוּתוֹ, אַזוי ווי ס'איז געווען מיט קִרְחָן און די אַלע חוֹלְקִים געווען, אַז זיי האָבן אַריינגעשטעלט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה פֿאַלטשע פֿשְׁטִים, מ'האָט געזאָגט [מפי משה] אַז די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה הייסט 'אַזוי' [צו טון], און ער [קרח] האָט מִפְּלִפֵּל געווען [בלשון הנבואה].

[וזהו שאמר משה] הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם טאַקע 'עם' ה', טאַקע דעם וואָס ס'איז 'מיט' הקדוש ברוך הוא, הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם עם ה', מ'האָט דאָ גאָר געזאָגט אַז ס'איז 'אַזוי' דער רַצוֹן הַבוֹרָא, [און] מ'האָט מִפְּלִפֵּל געווען מיט מִשֶּׁה רַבִּינוּן.

וְאֵף כִּי אַחֲרֵי מוֹתֵי, אַז ער וועט נישט זיין אויף 'דעם' עוֹלָם, ווער וועט קאָנען איבערווייזן דעם טענות.
'דאָס' איז דער קל וְחוֹמֶר.

פב

ישוב קושיא ב

וממילא אתי שפיר הקל וחומר, ולא שייך הפירכא שהביא מהרש"א מעובדא שבימי רבי יורא. דשם היה העובדא לענין עשיית תשובה, דבזה שייך לפעמים שישבו לאחר מותו יותר מבחייו. אבל כאן מיירי בענין אחר, במה שיבואו לפלפל על דברי התורה, ולסלף בה פשטים זרים, דבזה שפיר יש קל וחומר שאם בחייו היה מי שרצה לעשות כן, כל שכן לאחר הסתלקותו.

ממילא איז נישט קיין קשײַא פון [העובדא שבימי] רבי זירא'ן.

[ווייל] דאָרט שמועסט מען אַקעגן תשובה, קעגן עונות. [אַבער] דאָ איז דאָך אַן אנדערע זאַך, מ'שמועסט דאָ נישט פון די גוף העונות, מ'שמועסט דאָ אַט פונעם 'קרומען דרך' וואָס מ'שטעלט אַריין אין די תורה הקדושה. [וממילא] איז דער קל וחומר אַ שטאַרקער קל וחומר.

פג

אַזוי ווי [מ'זעט] בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים אין דורות האַחרונים, וואָס ס'איז נסתם כָּל חַזוֹן, [ונתקיים מאמר הכתוב] וְאַבְדָּה חֲכָמָת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבִיָּו תִּסְתָּתֵר (ישעי' כט, יד), פאַרקריכט מען 'אין' די תורה הקדושה [לתלות בה פשטים זרים]. [און דעמאָלט] ברויך מען גרויס סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, אַז מ'זאָל זיך 'דערהאַלטן' [בדרך האמת שבתורה].

פד

ישוב הקושיות בפסוק וְקָם הָעָם הַזֶּה

לאָמיר'זשע זען [לבאר הדקדוקים שדקדקנו בפסוק] וְקָם הָעָם הַזֶּה. איך וועל זאָגן בְּקִיצוֹר שוין^{לה}.

פה

הקדמה לשוב קושיא טו-ח

באור החיים הק' מפרש הפסוק וְקָם הָעָם הַזֶּה, דאָס על תקומת והצלחת הרשעים בירושלם הארץ, ובעושר וכבוד. שזו גורם להעם להמשיך אחריהם, ושוב וְנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ.

[דהנה] דער אור החיים הקדוש פרעגט^{לי}, וואָס איז דער [לשון] 'וְקָם'.

זאָגט דער אור החיים הקדוש אַזוי, לכאורה וואָס איז דער 'וְקָם' הָעָם הַזֶּה וְנָה, [והלא אדרבה] ס'איז דאָך א 'נפילה', ס'איז דאָך אַ ביטערע נפילה [אויב ס'איז חס ושלום] וְנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ.

זאָגט דער אור החיים הקדוש, [שהכתוב אומר] 'וְקָם', משה רבינו האָט דאָ געזאָגט [בנבואה] ס'וועט דאָ עפעס 'געשען' [אַזוי, אַז] זיי וועלן האָבן אַ גרויסע תְּקוּמָה, בִּירוּשָׁלַם.

^{לה} ואכן תורה זו קצרה במדתה לעומת שאר התורות דס"ג שאמר רבינו בשנת תשכ"ז. ואולי הסיבה לפי שלמחרתו מלבד שהשכימו ליום א' סליחות, גם התקיימה אַז ביום א' סליחות מסיבת החנוכה הבית לבנין הישיבה ברחוב סאנדז סטריט, ובו דרש גם כן רבינו דרוש בפרשת נצבים.

^{לי} באור החיים הק' (לא טז): וְקָם הָעָם הַזֶּה וגו'. קשה, וכי קימה היא לו, והלא ירידה וְהִשְׁפָּלָה היא לו הוונה אחרי אלהי נכר. וואולי שייכוון לומר על דרך אומרו (האזינו לב, טו) וְיִשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִבְרָט, והוא אומר וְקָם הָעָם, פירוש היתה לו קימה בעולם, בירושלם הארץ, וְעָשָׂר וְכָבוֹד, וְיִשְׁמְעוּ, ומזה יצא לו שִׁבְעָט, וְנָה אַחֲרֵי וגו'. וכן אמר בסמוך (פסוק ט-ז) כְּתִבּוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וגו' פִּי אֲבִיאֲנֹו וגו' וְאֶכֶל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפְנֵה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרֵים וגו', הרי שהקדים שָׂבַע וְדָשֵׁן ל'וּפְנֵה'. כמו כן במה שלפנינו, הקדים לומר וְקָם, ואחר כך וְנָה.

הָאָרֶץ, וּבַעֲשׂוֹר וּבְכַבּוֹד, [און] מִיט 'דעם' [וועט זיין] וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ. [איז דער פֿשט] וועלן זיי 'אויפשטיין', וועלן זיי ווערן גרויס.

דאָס איז דער 'יָקָם', [שהיא נבואה אז] דעס וועט דאָ געשען. און [די תקומה שלהם] דעס בַּעֲזִינֵינוּ הָרַבִּים וועט נאָך מסייע זיין צו דעם [וְזָנָה, ווען] מ'וועט זען אַז זיי האָבן אַ תְּקוּמָה געהאַט, זיי זענען גרויס געוואָרן.

פז

[נו] לכאורה פאַרוואָס [טאַקע], לָמָּה עָשָׂה ה' כֵּכָה, פאַרוואָס האָט אַזוי געלאָזט די הַשְׁגָּחָה עַל־יִנְיָה, דעם יָקָם וואָס דער אור החיים הקדוש טייטשט [על תקומת והצלחת הרשעים]. (ההמשך לזה, באות פח).

פז

ובבלי יקר מפרש עוד, דהכוונה שיקומו על משה רבינו בעצמו, במה שיקלקלו מעשיהם

- דער כלי יקר זאָגט נאָך מער, וְיָקָם, אַז זיי וועלן אויפשטיין [על משה, והוא על דרך הכתוב] כַּאֲשֶׁר 'יָקָם' אִישׁ עַל רַעְיוֹנוֹ וְרַצְחוֹ נִפְשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה, 'יָקָם' [מיינט] זיי וועלן אויפשטיין [לנגד משה], ער זאָגט גאָר [אז] אויף משה רבינו'ן וועלן זיי אויפשטיין, [כי] משה רבינו'ן בַּקִּבְרוֹ וועט מען נישט לאָזן קיין מְנוּחָה [באם יזנו אחרי אלהי נכר הארץ].

אַזוי דער כלי יקר טייטשט [עס] דאָל. -

פח

ולכאורה למה באמת יהיה תקומה להרשעים.

ובעל כרחק כי עון הדור גורם לזה, שיבואו נסיונות כאלו

נו [לכאורה] לָמָּה עָשָׂה ה' כֵּכָה [שיהיה תקומה והצלחה להרשעים, וכפירוש האוה"ח הק']
[נאָר ווייל] דער עֶוֹן הַדּוֹר איז דאָס גוֹרֵם [במה שלא לחמו כראוי נגד הרשעים].

פט

ועל דרך שמפרש באבן עזרא בפסוק וְכָאֵת הָאוֹת וְהַמוֹפֵת,

שזהו לנסיון בדרך עונש, על שלא לחמו נגד הנביא שקר מתחילה

ווי איך זאָג דאָס כִּסְדֵּר^ל, וואָס דער אבן עזרא זאָגט^{לט} [בטעם שאמר הפסוק] וְכָאֵת הָאוֹת וְהַמוֹפֵת (ראה יג, ג), [שזהו לעונש] ווייל עָבּוּר כִּי לֹא הִמִּיתוּ [לנביא השקר].

^{לו} וכמו שכבר הזכיר רבינו זה גם לעיל באות לא.

^{לז} בכמה מקומות. ועיין זה גם בויאל משה, והובא להלן.

^{לט} באבן עזרא ראה (יג, ד): כִּי מִנְסָה נָה' אֱלֹקִים אֲתָקֶם. בעבור שעזבו, ולא המיתו. ונסיון השם, להראות צדקת המנוסה.

ועיין ביאור דבריו בויאל משה (א, מ) וז"ל: והאבן עזרא כתב וכו'. ומבואר בלשון זה שני ענינים, הא' שבעבור שהניחו את המדבר נגד האמונה, לכן בא עליהם העונש להביאם לידי נסיון, במה שבא האות והמופת, והב' כי על ידי נסיון נתראה צדקת המנוסה. ◦ ושמעתי שיש מי שפירש הכוונה בדברי האבן עזרא בעבור שֶׁעָזְבוּ ה' ולא הִמִּיתוּ. ופירוש זה הוא דבר שאין לו שחר, כי מה שאמר הכתוב כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹקִים אֲתָקֶם, הוא טעם על מה שאמר וְכָאֵת הָאוֹת וְהַמוֹפֵת, כמו שכתבו כל המפרשים, והאיך תאמר שבעבור שעזבו ה' ולא המיתו עשה עוד יותר שהצליחו גם בביאת אות ומופת, ואין זה נתינת טעם כלל. ובאמת מה שעזבו ה' ולא המיתו, על זה אין צריך נתינת טעם, כי כך המדה ברובא דרובא שאין הקב"ה מעניש את הרשעים תיכף, אלא מאריך רוחיה וגבה דיליה, ואמר הכתוב (ואתחנן ז, י) וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאֵיו אֶל פְּנֵיו, ונמרוד חי יותר מאברהם אבינו ע"ה, שהרי

דאָס איז טאַקע דער 'עונוש' (מה שאמר כי מנסה ה' אלקיכם אתכם בביאת האות והמופת אשר דיבר נביא השקר).

צ

און דאָס גיט דעם פֿאַח, אַז ס'זאָל זיין וְקָם, (שהרשעים יהיה להם תקומה בעושר וכבוד, אשר כל זה הוא בדרך נסיון, ועל צד העונש).

צא

ישוב קושיא יח

הפסוקים האחרים המודעים כי בהמשך הדורות יהיו חוטאים, זה אין בו חידוש כל כך, כי גם מסברא יכולין להבין זה, כי הדורות מתמעטים והולכים תמיד. אבל כאן בפסוק זה מוסף גם ענין תקומת והצלחת הרשעים, שזהו אינו מצד הסברא, רק הוא מחמת גודל עון הדור יותר מן הראוי. ועל זה הוא שהוכיח רבי יהושע בן חנניא ענין הודעת העתידות דייקא מפסוק זה

היצט איז אזוי.

די אַלע פֿסוקים [אחרים שבכמה מקומות] וואָס שטייט אַז ס'וועט אזוי אויסזען דאָס דור [שבהמשך הדורות יהיו בשפל המצב, דאָס] האָט מען געקאַנט פאַרשטיין מיטן שְׁכָל אויכעט. [דכך הוא הכלל, כי] לֹא אֶכְשׁוּר דְרִימָה, די דורות 'ריקן' זיך, [און] ס'ווערט נִתְמַעַט הַתּוֹרָה וְהַחֲכָמָה [מדור לדור, אַלץ מער].

אַבער אַז [די רשעי הדור] זיי וועלן האָבן אַזאַ הַצִּלְחָה, דאָס ווייזט דאָךְ שוין אויפן גאַנצן דור [עד כמה הוא קשה עון הדור, עד שגרם שיניחו מן השמים נסיונות כאלו], דאָס שטייט שוין נישט אין ערגעץ [אַנדערש].

דער 'וְקָם' הָעַם וְזָנָה, [וגודל הנסיון שבזה, עד שיש לתמוה] מי יוכל לַעֲמֹד בְּאַלְהֵמָּא, [און] וויאָזוי וועט זיך דערהאַלטן דאָס דור [זאת לא יכלו ליציר בדורות הראשונים, ולא חשבו על ככה, וגם לא נלמד מפסוקים אחרים].

דאָס אפשר קאָן זיין, דאָס מיינט ער וואָס ער זאָגט נָקוּט מִיָּהָא פֿלָגָא בִּידֵיכֶוּ

נמרוד היה מלך והמריד כל העולם כולו נגד הקב"ה עוד טרם שנולד אברהם אבינו ע"ה וכשנסתלק אברהם אבינו ע"ה עדיין היה נמרוד חי, אלא שעשיו הרגו אחר כך. אלא שעל אותה ההצלחה שיש לו כל כך, להראות אותות ומופתים, זה צריך טעם. ואין זה דברים של טעם בעבור שעזבו הקב"ה ולא המיתו, אבל מה שֶׁעָזְבוּ אותו ישראל ולא הָמִיתוּ, זה הוא נתינת טעם על ביאת האות והמופת, כי צריכין לעשות כדת וכהלכה כמו שאמר הכתוב אחר כך וְהִנְבִּיאָה הָהוּא או חלם החלום ההוא יומת כי דבר סרה, שהיו צריכין להמיתו תיכף על חלומותיו ועל דבריו, טרם שבא האות והמופת, והיה נתבטל כחו, אבל כיון שהניחו אותו, הוא מוסיף והולך בהסתה, וזה נותן הצלחה למעשה שטן. ○ אף כי באמת לצדיק גמור העומד בנסיון הוא לו לטובה, כי בזה נתראה צדקת המנוסה, אבל אנו מתפללים בכל יום וְאֵל תְּבִיאֵנוּ לַיְדֵי נַסְיוֹן, כי רבים נתפסים ואינם עומדים בנסיון, ובפרט בנסיון המגיע 'לכלל' ישראל, כמו האותות והמופתים של נביאי הבעל, היא צרה גדולה לישראל, כי רבים חללים הפילו ועצומים כל הרוגיהם, כאשר אנו רואים בעונותינו הרבים. ועון הדור גרם שהגיעו אלינו נסיונות עצומים כאלה. ○ והאבן עזרא כתב הלשון שֶׁעָזְבוּ ולא הָמִיתוּ, כי אקרא קאי, דמייירי בעת שיד ישראל תקיפה, כמו שסיים הכתוב (ראה שם, ו) וְהִנְבִּיאָה הָהוּא וגו' יומת וגו'. אבל כשאין יד ישראל תקיפה, על כל פנים החיוב להתרחק מהם כמטחוי קשת, ומכל שכן שלא ליתן להם איזה חיזוק ח"ו. אבל כששותקין על דברי מסיתים ומדיחים בשתיקה כהודאה, וקל וחומר אם נותנים להם גם חיזוק בדיבור או במעשה או באיזה תנועה, מצליחים מעשה שטן אף להראות אותות ומופתים, וצריכין לרחמי שמים. אי לנו שככה הגיע בדורינו, שכמעט רובם ככולם מקבלים דברי מסיתים ומדיחים ונותנים באהבה רשות זה לזה, ושטנא נצח. השם יתברך ירחם ויציאנו במהרה מאפלה לאורה. - [ויעין עוד בזה בהקדמת ויאל משה (עמוד ח)].

²² מלשון הגמרא ביבמות (לט): וחולין (צג): אכשור דרי. ופירש"י, בתמיה, וכי נתכשרו הדורות.

²³ מלשון רש"י בפרשתן (נצבים ט, יב): לפי ששמעו ישראל מאה קולות חסר שתיים וכו' הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אֲתֶם נֹצְבִים הַיּוֹם וכו'.

לשון נצבים וילך תשכ"ז (חלק ב) קדשו יט

[שדייקא מפסוק זה הביא הראיה שהקב"ה יודע העתידות, והיינו שיודע גם זה כי לבסוף יגרום עון הדורות להיות דרך רשעים צלחה עד כדי כך, שיהיה להם תקומה גדולה כזה].

צב

עוד הקדמה ליישוב קושיא טו-זי

אבל לעומת זה, מחמת גודל הנסיונות כאלו, הרי זה לסימן כי כבר קרובה הישועה לבוא, ובזכות אותן העומדים בנסיון קשה כזה. וכעין דברי המדרש דבזכות נטרונו תהיה הגאולה, והיינו במה שלא יתפעלו מכל אלו הרשעים הדוחקים את הקץ, רק ימתינו ויצפו לה' על הישועה

אָבער סוף כל סוף [זכות העומדים בנסיון גדול כזה, הוא חשוב מאוד, ובזכות זה תהיה הישועה שלימה].

השם יתברך לאַזט דאָס צי [נסיונות כאלו, און] אַז מ'איז טאַקע מַתְּבֹנֵן [שהוא רק נסיון, וזוכין לעמוד בנסיון, הגם] די נְסִיוֹנוֹת זענען [טאַקע] זייער גרויס, און [הרי גדול וחשוב מאוד] דער כַּח, [פון] דעס 'ביסל אידן' וואָס זיי קאַנען זיך 'אויפהאַלטן' [אז] זיי זאָלן עומד בְּנִסְיוֹן זיין, [און] מ'זאָל נישט קוקן אויף דעם 'יָקָם' [של הצלחת הרשעים], זיי זאָלן נישט 'נִתְפָּעֵל' ווערן פון דעם 'יָקָם'.

צג

[איבערדעם היינט] פאַרשטייט מען וואָס דער מדרש זאָגט^{מב} [כי זכות] נְטָרוּנָא, דעם וועט ברענגען די גאולה. [וכמו שרואין כהיום גודל קושי הנסיון שיש בענין זה].

צד

אָבער דאָס איז נְסִיוֹנוֹת [שהם בסוף הגלות] 'פאַר' דער גאולה. [ואם כן כשרואין אלו הנסיונות, מזה יודעים כי קרובה הישועה לבא (וכדלהלן באות צט)].

צה

והנה משה רבינו יקום לתחייה תיכף בביאת המשיח, ועמו כל הדור המדבר, וכמבואר במדרשים

[און] וויאזוי וועט אויסזען די גאולה. אַלְיָהוּ - שטייט - וועט נישט קומען אָן מִשָּׁה רַבִּינוֹן, אזוי זאָגט דאָךְ דער מדרש [איין] פרשת עקב^{מב}.

[ואם כן מיד בביאת אליהו] וועט דאָךְ אויפשטיין מִשָּׁה רַבִּינוֹן, מיטן דור הַמְּדַבֵּר [שיקומו כולם עמו ביחד לתחייה]^{מד}.

^{מב} בילקוט שמעוני (בא, רמז קצא): מי פורע לכם ממלכות הרביעית [גלות אדום], 'נטרונא', כדכתיב (בא יב, ו) וְהָיָה לָכֶם 'לְמִשְׁמֶרֶת'. אַל תֵּאָכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא (שם, ט), לא תבעיניה מהבהבא.

ופירש הוית רענן: נטרונא, פ' שצריכים אתם לשמור ולהמתין. לא תבעיניה מהבהבא. פ' אַל תִּבְקְשׁוּ לֵאכֹל אותם בהבהב, כלומר שאינו צלוי כל צרכו, כלומר בעוד שלא נתמלא סאתם. [ועיין ביואל משה (א, מג)].

^{מב} בדברים רבה פרשת עקב (ג, יז): אמר ליה הקב"ה, משה, חייך כשם שנתת את נפשך עליהן בעולם הזה, כך לעתיד לבא כשאביא להם את אליהו הנביא, שניכם באין כאחת וכו'.

^{מד} כמבואר בדברים רבה (ב, ט): כי לא תֵּעָבֵר אֶת הַיָּרְדֵּן הַזֶּה (ואתחנן ג, כז). אמר לו הקב"ה למשה, אם אתה נקבר כאן אצל, בזכותך הן באין עמך. אמר רבי לוי, למה הדבר דומה, לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה, אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי, אין בריה משגחת עלי. מה עשה, נטל זהוב אחד והשליך בתוכם, והתחיל צווח ואומר האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן, והאירו לו. מה עשה, משנטל את הזהוב, אמר להן בחייכם המתינו לי שאלקט את המעות, וליקטן, בזכות הזהוב נתלקטו המעות. כך אמר לו הקב"ה למשה, אם נקבר אתה אצלם במדבר, הן באים בזכותך, וְאָתָּ בֵּא בְּרֹאשֶׁם, שנאמר (ברכה לג, כא) וַיֵּרָא רֵאשִׁית לֹו וגו' וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עִם. [וכן מבואר עוד בכמה מדרשים].

צו

וועל כן כשרואין תקומת הרשעים, מזה יכולין לידע כי כבר קרובה הזמן של תחיית המתים של משה רבינו ודור המדבר

[וועל כן כשרואין 'תקומת' הרשעים], **מסתמא האלט עס נאנט צו דעם** [להגאולה שלימה, און] **איבערדעם לאזט מען די נסיונות, ווייל מ'דארף ברענגען די גאולה** [בכח ובזכות העמידה בנסיונות קשים כאלו].

[וממילא ממה שנאמר כאן 'וְקָם' הָעָם הַזֶּה וְזָנָה] **איז דאך געדרינגען אז משה רבינו וועט אויפשטיין** [לתחייה, בזמן קרוב]. **ווער ס'קוקט דאס צי, דעם 'וְקָם' הָעָם וְזָנָה, קאן מען פארשטיין אז מ'האלט** [שוין] **פאר דער תחיה, אז משה רבינו וועט אויפשטיין**.

צו

ישוב קושיא טו-טז

וזה שאמר רבי יהושע בן חנניא בלשון נקוט מיהא 'פֿלגא' בדידיכו, כי גם מפשוטו של מקרא נשמע שהקב"ה יודע עתידות של נסיונות הקשים של תקומת והצלחת הרשעים. ונקרא 'פֿלגא', כי המשכיל ומתבונן יוכל לידע מזה גם ענין תחיית המתים של משה הנרמז כאן לפי הדרש, בפסוק הַנָּף שֶׁכָּב עִם אֲבֹתָיָךְ 'וְקָם' בתחיית המתים **איבערדעם האָט ער זיי געזאָגט**, [אז] **שוין פון דאנעט אליין איז געדרינגען** – [פאר] **ווער ס'איז אַ מִשְׁכִּיל וּמִתְבּוֹנֵן – אז ס'ברויך עפעס נאכצוקומען תחית המתים**, [און אז] **משה רבינו אליין זאל אויפשטיין**.

צח

איבערדעם [האָט ער געזאָגט] **נְקוּט מִיְהָא 'פֿלגא' בְּדִידִיכוּ**, [אז] **דעס איז די 'העלפט'** [דערפון, ווייל די תוקף הנסיון שבתקומת הרשעים] **'דעס' ברענגט צו 'דעם'** [שיהיה תחיית המתים במהרה].

צט

כי כל זה הוא סימן שקרובה הישועה שלימה, וכמו שדרשו בפסוק אֲשֶׁר חָרְפוּ עֲקֵבוֹת מְשִׁיחָךְ, **אם תראה דור אחר דור מחרף ומגדף, צפה להגלי מלך המשיח**

[ווייל] **דאָס איז דער סימן** [כי קרובה הישועה לבא, כשרואין] **דור אחר דור מחרף** [ומגדף, וכמו שדרשו בפסוק אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה', דעמאלטס איז עקבות משיחך, [אזוי] זאָגט דאך די גמרא^מ [אם תראה] **דור אחר דור מחרף, איז א סימן אז מ'האלט פאר ביאת המשיח**, [ווען ס'איז דא] **פֿענִיגוּ הָרַבִּים אֲזוּיפִיל חֲרוּפִים וְגִדּוּפִים, און מ'דארף עומד בַּנְסִיּוֹן זֵיין אזא [זמן קשה]**.

ק

ישוב קושיא יז

והשתא אתי שפיר דגם לפי פשוטו דהך 'וְקָם' קאי אדלמטה, שפיר נשמע ענין הדרש שדרשו מכן תחיית המתים מן התורה. כי הא בהא תליא, הדרש דתחיית המתים כשנדרש אדלמעלה, בהפשט של תקומת והצלחת הרשעים כשמתפרש אדלמטה

איבערדעם איז דאָס דער דיוק טאָקע [אין] **דער 'וְקָם', וואָס ער גייט אַרויף און**

^מ בשיר השירים רבה (פ"ב פסוק יג, אות ד): אמר ר' נהוראי, דור שבן דוד בא, הנערים ילבינו לזקנים, ויעמדו הזקנים בפני הנערים, בת קמה באמה כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, וכן אינו מתבייש מאביו. ר' נחמיה אומר קודם ימות המשיח עניות ירבה, ויוקר הווה, והגפן תתן פריה והיין יסריח, והמלכות כולה תהפך למינות, ואין תוכחות. אמר ר' אבא בר כהנא, אין בן דוד בא אלא בדור שפניו דומין לכלב. אמר רבי לוי אין בן דוד בא אלא בדור שפניו חצופות, וחייב כליה. אמר ר' ינאי, אם תראה דור אחר דור מחרף ומגדף, צפה להגלי מלך המשיח, הדא הוא דכתיב (תהלים פט, נב) אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ה' אֲשֶׁר חָרְפוּ עֲקֵבוֹת מְשִׁיחָךְ. מה כתיב בתריה, בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן.

אַרָאָפּ, [וואַין לזה הכרע. ווייל] טאַקע דער וָקם וואָס ער גייט אַרָאָפּ [לפי פשוטו, וָקם הָעם הַזֶּה וְזֶנָּה], דעס ווייזט אויפן וָקם [וואָס גייט אַרויף, הִנֵּף שָׁכַב וָקָם], אַז מִשָּׁה רַבִּינוּ וועט אויפֿשטיין [תחיית המתים, בימים הקרובים].

וואָרן אַנדערש, אַז ס'איז שוין נישט מעגליך אַנדערש [להתקיים לזמן ארוך], דאָס איז אַ סִימָן [שקורב זמן תחיית המתים של משה רבינו, אשר יעמוד בתחילת הגאולה]. דאָס אַליין ווייזט אויף דעם [מה דקאי אדלמטה לפי פשוטו, מורה על הדרש דקאי אדלמעלה]. איז דאָס פון דאַנעט געדרינגען טאַקע.

קא

המשך ישוב קושיא טו-טז

דאָס קען זיין וואָס רבי יהושע בן חנניה האָט געזאָגט [נקוט מיהא פלגא, ולא קשה האיך הסכים ח"ו לטענה אחת שלהם].

די רומיים האָבן אים געפרעגט [דילמא קאי רק אדלמטה, ועל זה השיב] נָקוּט מִיָּהָא 'פֿלָגָא' בִּידֵיכֹו, אַז עטס קוקטס אַריין אין דעם [וועט עטס זען] דאָס איז אַ האַלבע זאַך, [און] עפעס ברור נאָך דעם נאָכקומען [די אַנדערע העלפט]. דאָס איז אַ האַלבע זאַך.

[ווייל] אַז מ'האָט 'אַזוי' געלאָזט דעם דור, [אין] אַזעלעכע ביטערע נסיונות, טאַקע פון דעם [אַליין] וועט נאָכקומען דער וָקם' [לפי הדרש דקאי אדלמעלה], וועט קומען בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ. [ואם כן מפלגא זה הוכיח להם שתי הטענות, ומה שאמרו נקוט מיהא 'פלגא', כלומר שתודו לי מקודם על הפלגא, ומזה שוב יש לי להוכיח מכאן שתי הענינים גם יחד].

קב

[והתחיית מתים שהוכיח, הוא על תחיית משה רבינו שבתחילת הגאולה].

דאָס איז טייטש [ווייל] מִשָּׁה רַבִּינוּ וועט פריער קומען, מיט אַלְיָהוּ' ^{מב} [שיבוא מיד בתחילה, ואם כן הוא יהיה מן הראשונים לתחייה].

איבערהויפט [לויט ווי] דער זוהר הקדוש זאָגט דאָן ^{מב} [אז] מִשָּׁה רַבִּינוּ אַליין וועט זיין דער מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, [ווי] ס'איז דאָן שוין ידוע ^{מז}.

קג

[און פון דאָ] איז דאָן אַ סִימָן אַז מִשָּׁה רַבִּינוּ וועט אויפֿשטיין תַּחֲתֵית הַמַּתִּים 'שוין' טאַקע, [אז] דאָס וועט 'נאָכקומען' [בקרוב, לאחר נסיונות קשים כאלו].

- אַזוי האָף מיר [שכבר יתקיים זה בקרוב, ורק] ס'זאָל נאָר נישט מַעוֹכָב ווערן פון קיין חָטָא וְעוֹן. -

איבערדעם [דעם וָקם הָעם וְזֶנָּה] דאָס איז דער סִימָן [אויף הִנֵּף שָׁכַב עִם אֲבֹתָיךְ וָקָם], 'דאָס' ווייזט אויף 'דעם'.

^{מב} בזוהר הק' פנחס (רע"מ דף רמז). וכי תצא (רע"מ דף רפ). מבואר שמושה יהיה הגואל [וכמו שמציין רבינו ביואל משה (א, לו)]. ובזוהר הק' (משפטים קכ). ובתיקוני זוהר (דף קיב). איתא דזה נרמז בראשי תיבות הפסוק (קהלת א, ט) מה שְׁהִיָּה הוא שְׁיִיָּה, דהוא ראשי תיבות 'משה'.

ויעיין בדברים רבה (ט, ט): אמר ליה [הקב"ה למשה], חייך, בעולם הזה הנהגת את בני, אף לעתיד לבא על ידיך אני מנהיג אותך. מנין, שנאמר (ישע' סג, יא) וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מִשָּׁה עֲמוֹ.

^{מז} שכבר הזכיר רבינו ענין זה בכמה מקומות.

קלג

סיום התורה - וברכת הקודש

דער בורא פל עולמים זאל זיך מרחם זיין.
 ס'קומט היצט די הייליגע טעג, מ'האלט מיר שוין אין די לעצטע טעג, די ימי
 הסליחות, די לעצטע פאר טאג פאר ראש השנה, [און] בעונונו הרבים מ'האט זיך
 גארנישט אנגעגרייט, הי תורה ויהי מצות דמגנו עלך^{מח}.

קלז

דער בורא פל עולמים זאל רחמנות האבן, [אז] מ'זאל מיר די זכיה האבן [אז]
 מ'זאל מיר קאנען זאגן 'אמת' דיגע דבורים פאר הקדוש ברוך הוא.
 ס'קומען די 'זמני תפלה'.
 ס'קומען די ימי הסליחות, די ימי הסליחות מיט די הייליגע טעג.
 מ'ברויך 'אליין' סיי עתא דשמיא [שייכל להתפלל בעצמו].

קלז

דער אמת, [הגם] ס'איז מלובש אין דער טבע, אבער אלעס איז 'נסי נסים' וואס א
 איד קען זאגן א 'אידיש ווארט', דא אין דעם עולם הגשמי!
 [לויט] ווי ווייט מ'איז נתגשם, וויאזוי מ'זעט אויס, [נאך] די גרויסע נפילה.
 בעונותינו הרבים די גרויסע נפילה, וויאזוי ס'זעט אויס [דער מצב], אז ס'איז 'יָקָם'
 העם הזה וְזֶה הַיּוֹם [שהרשעים מצליחים ומתקוממים].

קלח

[ווי] דער תרגום יונתן זאגט^ט וְקָם רִשְׁעֵי הָעָם, די 'רשעי העם', וְזֶה אַחֲרֵי אֵלֶּהי
 נכר.
 דאס איז די 'תקומה', מיט די גרויסע הצלחה, פון די סטרא אחרא.
 דאס אליין איז דער 'באווייז' [שקובה ישועתינו לבא, וזמן תחיית המתים].
 דאס זענען די נסיונות [היינט].

קלט

דער בורא פל עולמים זאל העלפן:
 מ'זאל מיר די זכיה האבן - ס'קומען נאך די געציילטע טעג [שקודם ראש השנה] -
 מ'זאל קענען האבן הַכֵּנָה [לקראת הימים נוראים, אז] מ'זאל קענען זאגן דבורים פאר
 הקדוש ברוך הוא.

^{מח} מלשון הגמרא בברכות (לא): רב אשי עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהו קא בדחי טובא, אייתי כסא
 דזוגיתא חירותא, ותבר קמיהו ואעציבו. o אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא, לישרי
 לן מר [פירש"י: שירה], אמר להו ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן. אמרי ליה אנן מה נעני בתוך, אמר להו הי תורה
 ויהי מצות דמגנו עלך [היכן התורה שעסקנו, והיכן המצות שאנו מקיימין, שיגינו עלינו מדינה של גיהנם].
^{מט} בתרגום יונתן (לא, טז): וְאָמַר ה' לְמִשְׁחָה הָאֵת שְׂכִיב בְּעַפְרָא עִם אֲבִהֶתְךָ, וְנִשְׁמָתְךָ תִּהְיֶי גִּנְיָא בְּגִנְיָ חַיִּי
 עֲלֵמָא עִם אֲבִהֶתְךָ, וְיִקְוִמֵּן רִשְׁעֵי עָמָא הָדִין, וְיִטְעֹן בְּתַר טַעוּת עֲמָמָא דְהִינֵן עֲלֵלִין תְּמָן בִּינִיהוֹן, וְיִשְׁבְּקֹן
 דַּחְלִי וְיִשְׁנֹן יֵת גְּזִימֵי דִי גְזִירַת עֲמִהוֹן.

לשון נצבים וילך תשכ"ז (חלק ב) קדשו כג

[צו דעם אליין] ברויך מען האָבן 'השפּעה' פון הקדוש ברוך הוא, דאָס אליין, [כי] לא מַמְעִשִׁינוּ, [שהרי בעוה"ר] מ'האָב מיר זיך נישט צוגעגרייט דערצו, דאָס אליין איז מען נישט ראוי.

[נאָר] דער בוראָ פֿל עולמים זאל העלפן, [זא] מ'זאל מיר די זכיה האָבן מ'זאל 'קאָנען זאָגן' תּפִּלוֹת וְתַחֲנוּנִים.

מ'זאל די זכיה האָבן [זא] מ'זאל קאָנען האָבן עפעס אַ 'שטיקל התעוּרוֹת תְּשׁוּבָה' האָבן בלב. מ'זאל זיך קאָנען מַקְשֵׁט זיין הִלְכָּבוֹת.

מ'זאל מיר געהאָלפן ווערן בְּמַהֲרָה. אידן זאלן נִיצוֹל ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה. בעונינו הרבים, וויאָזוי מ'זעט אויס. און קיינער ווייסט דאָךְ נישט וואָס ס'הענגט [נאָך], וויאָזוי ס'זעט אויס [הדין למעלה בשמים].

דער בוראָ פֿל עולמים זאל העלפן : מ'זאל פאַרשריבן ווערן [זא] ס'קומט 'היא השנה'. ס'זאל קומען דאָס 'ריכטיגע' יאָר ! און 'בפֿרָטִיּוֹת', יעדער עקסטער ברויך האָבן אַ יְשׁוּעָה שְׁלִימָה ! [נאָר] דער עיקר איז 'בְּכִלְיוֹת' וואָס מ'דאַרף געהאָלפן ווערן ! ס'איז שוין די העכסטע צייט, מ'זאל מיר זוכה זיין בְּמַהֲרָה ס'זאל זיין 'היא השנה', מ'זאל וויסן [שוין זא] 'דאָס' איז דעם יאָר !

און מ'זאל מיר זיין פון די וואָס מ'וועל מיר זוכה זיין, מ'וועל מיר דערלעבן מ'זאל מיר זען יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, און ביאת מֹשֶׁיֶת צִדְקָנוּ. מ'זאל נישט נִדְחָה ווערן דורך די עֲנוּת, דורך די פִּשְׁעִים, בְּעוֹנֵינוּ הָרַבִּים.

מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל זיין 'לְרָצוֹן' פאַר הקדוש ברוך הוא. הקדוש ברוך הוא זאל מִקְרֵב זיין לְכָבוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מ'זאל מיר בְּמַהֲרָה געהאָלפן ווערן מיט אַ יְשׁוּעָה שְׁלִימָה, בְּהַתְרוֹמֶמוֹת קָרֵן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל וּבְהַתְגַּלּוֹת כְּבוֹד שְׁמֵים עֲלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

² מ'לשון קינות לתשעה באב (ד"ה אדדה עד חוג שמים) : אַיּוּמָתִי בְּכָל שָׁנָה אִמְרַת 'היא השנה' הזאת. ועל פי דברי הייטב לב בפרשת בא וז"ל : ונקדים הא דכתיב (עקב יא, יב) מִרְאשִׁית 'השנה' ועד אַחֲרִית 'שנה', ופירושו על דרך הפיוט אַיּוּמָתִי בְּכָל שָׁנָה אִמְרַת היא 'השנה' הזאת קֵץ גְּלוּתָנוּ. וזהו שנאמר מִרְאשִׁית 'השנה' הידועה, שסוברים 'זהו' שנת גאולה וישועה, ועד אַחֲרִית, שנה סתם, כי עוד בן ישי לא בא בעוה"ר.